

Genel bakış

- Ahameniş Pers İmparatorluğu'nun ilk genişlemesi, düzeni sağlamak amacıyla dini ve kültürel hoşgörü stratejisi uygulayan Büyük Kiros liderliğinde gerçekleşti.
- Büyük Darius, imparatorluğu daha da büyüttü; daha küçük bölgelere hükmedebilmek için standart para birimi ve satrap adı verilen eyalet sistemi gibi yenilikleri uygulamaya koydu.
- İmparatorluğun zenginleşmesi ve güçlenmesi Darius'un Persepolis adında yeni bir başkent kurmasına zemin hazırladı.
- Ahameniş İmparatorluğu, Büyük İskender tarafından fethedilmesiyle çöktü.

Ahamenid Pers İmparatorluğu'nun Kuruluşu

Med İmparatorluğu'nun olası sınırları.

M.Ö. 559'da, **Kiros** adında bir adam Pers İmparatorluğu'nun başına geçti. Kiros, Pers kralı Ahameniş'in büyük büyük torunuydu. Tarihçilerin **Ahameniş** Pers İmparatorluğu demesinin sebebi budur.

Kiros'un yönetiminden önce Pers devleti, Kiros'un dedesi Astiages tarafından yönetilen Med İmparatorluğu'nun haraçgüzar devletiydi. Pers devleti, korunma ve bir miktar bağımsızlığını sürdürmek için Medlere vergi ödüyordu.

Kiros, dedesiyle (bilinmeyen nedenlerle) çatışmaya girdi ve M.Ö. 550'de başarılı olan bir isyan başlattı. Kiros, Astiages'e karşı kazandığı zaferi, savaşın yapıldığı yere bir şehir inşa ederek ve kabilesinin adını -Pasargad- vererek kutladı.

Astiages'i mağlup ettikten sonra Kiros, Medyan İmparatorluğu'nun yöneticiliğini üstlendi. Ancak Astiages'e vergi ödeyen herkes Kiros'u yeni yönetici olarak kabul etmedi. Kiros gücünü sağlamlaştırmak için kendi kontrolü altına daha az yönetici almanın yollarını bulmak zorundaydı. Başarısı Kiros'a "Büyük Kiros" unvanını kazandırdı.

Dini Hoşgörü ve Yerel Geleneklerin Sürdürülmesi

Kiros, başarılı bir ordu komutanıydı ancak aynı zamanda fethettiği bölgelerin ekonomisini iyi düzeyde tutmaya gayret gösterdi; çünkü bu bölgeler ona vergi geliri sağlayacaktı. Bunu başarmak için Kiros bir bölgeyi fethettikten sonra yerel yöneticilerin orada kalmasına ve yerel halkın tercih ettikleri dini gelenekleri uygulamaya devam etmesine izin verdi. Bu politikalar sayesinde fethedilen bölgeler ekonomik olarak işlemeye devam etmiş ve isyan etme ihtimalleri azalmıştır.

Antik Mezopotamya'da imparatorluklar ortak bir strateji uygulamıştır: Fethedilen nüfusun siyasi ve kültürel birliğini koparmak ve egemen güce karşı daha tehlikesiz hale getirmek için grupları farklı alanlara taşımak. Kiros ise bu uygulamanın tam tersini yapmıştır. Babilliler tarafından başka yere yerleştirilen Yahudiler'in İsrail'e dönüp haraçgüzar devlet kurlmalarına

izin vermiştir. Bu bir cömertlik eylemi gibi görünse de, muhtemelen Yahudiler'in bağlılığını sağlamak ve böylece genel hoşgörü politikasını sürdürmek için Kiros'un önceden hesaplayarak yaptığı bir hamledir.

Kiros, bölgeleri ele geçirdikten sonra yerel yöneticileri yerlerinde bırakarak neyi başarmayı umuyordu?

Bu neden etkili bir strateji olabilir? Ne açıdan tehlikeli olabilir?

Siyasi Gelişmeler

Kiros'un oğlu, II. Kambises Mısır'ı fethederek Ahameniş İmparatorluğu'na kattı. II. Kambises uzakta, Mısır'da iken, onun kardeşi olduğunu iddia eden bir adam imparatorluğun kontrolünü ele geçirmeye çalıştı. Kambises MÖ 522 yılında taht üzerinde hak iddia eden bu kişiyi defetmek üzere Mısır'dan dönerken öldü ve ardından **Darius** adında bir general başa geçti.

Darius II. Kambises'in uzaktan akrabası olduğu için, aslında iddiası meşru idi. Ancak İran tahtı üzerinde hak iddia eden başka birçok kişi daha vardı ve bunlar Darius'a meydan okudu. Birçok bölge, bunun sonucunda meydana gelen kaosu Ahameniş egemenliğine karşı isyan etme fırsatı olarak gördü.

Darius nihayetinde kendisini Pers'in tek hükümdarı ilan etti ve isyancı bölgeleri tekrar ele geçirdi. Böylece Ahameniş İmparatorluğu en geniş sınırlarına ulaştı. Darius karşılaştığı ilk zorluklara karşı bir önlem olarak, imparatorluğu **satraplıklara** yani eyaletlere bölerek tekrar düzenledi. Her bir satraplık için Darius bir satrap (eyaletin başına geçen vali) ve askeri komutan tayin etti.

Askeri ve siyasi gücün bölünmesi bölge liderlerinin fazla güçlü olmasını önlemek içindi. Kiros'un kullandığı yerel kontrol sisteminden farklı olarak Darius, bu satrapları doğrudan atadı. Böylece satraplar Darius'a sadık kalacaktı.

Eski hükümdarların çoğu gibi, Darius da gücünü haklı çıkarmak için dini kullandı. Zerdüş Tanrısı Ahura Mazda'nın kendisini dünyayı yönetmesi için görevlendirdiğini iddia etti. Kendi tayin ettiği satrapların üzerindeki gücünü vurgulamak, aynı zamanda tek bir krallıktan veya halktan ziyade çeşitli unsurlardan oluşan bir imparatorluğun yöneticisi olduğunu göstermek için "Kralların Kralı" anlamına gelen *Şahanşah* unvanını aldı. Buradaki ana düşünce, imparatorluk içindeki belirli bir grup veya bölgeyi kayırıyor görüntüsü vermekten kaçınmaktı.

Ekonomik Reformlar

Darius standart, yani herkesin kullandığı bir para birimini tedavüle soktu: "darik" olarak bilinen altın sikke. Standartlaştırılmış bu para birimi sayesinde, imparatorluk içinde alım-satım daha kolay hale geldi ve daha fazla ekonomik faaliyet yapıldı. Belirli mal ve hizmetlerden farklı olarak, para hemen hemen her şey karşılığında neredeyse herkes tarafından kabul edildi. Ayrıca paranın taşınması çoğu malı taşımaktan daha kolaydı. Herkesin ortak kullandığı bir para biriminin olması, aynı zamanda Darius'un vergi ve haraçları mal ve hizmet olarak değil para olarak toplamasına imkan verdi; böylece imparatorluğun servetini istediği bölgelerde yoğunlaştırabilirdi.

Standart bir para birimi, Darius'un imparatorluğun kaynakları üzerinde nasıl daha fazla kontrol sahibi olmasını sağladı?

Ahameniş kontrolü altındaki topraklar genişlerken, imparatorluk servetini belirli bir yerde toplama yeteneği sayesinde Darius, tarihe **Persepolis** olarak geçen ve Yunanca *Persler şehri* anlamına gelen "Parsa" adında yeni bir etkileyici başkentin kurulması için maddi imkanlara sahip oldu. Şehir imparatorluğun tüm bölgelerine ait sanatsal ve mimari üslupları birleştirdi ve dağlık bir bölgede özenli savunma yapılarıyla inşa edildiği için Darius'un imparatorluk tonozuna ev sahipliği yaptı.

Persepolis'in inşası, Ahamenişliler'in sadece sanat ve ihtişam açısından değil, aynı zamanda konumu nedeniyle de büyüyen gücünü temsil ediyordu. Darius, erişimi zor olduğu için Persepolis bölgesini özellikle seçti. Ahameniş'in erişimi kolay ve ekonomik potansiyeli büyük olan birçok başkenti zaten vardı. Persepolis'in kurulması yalnızca Darius'un kazandığı zenginlik ve güç nedeniyle mümkün oldu. Darius bu şehri kurarken, tam da bu yönler dikkat çekmek istemiş olabilir.

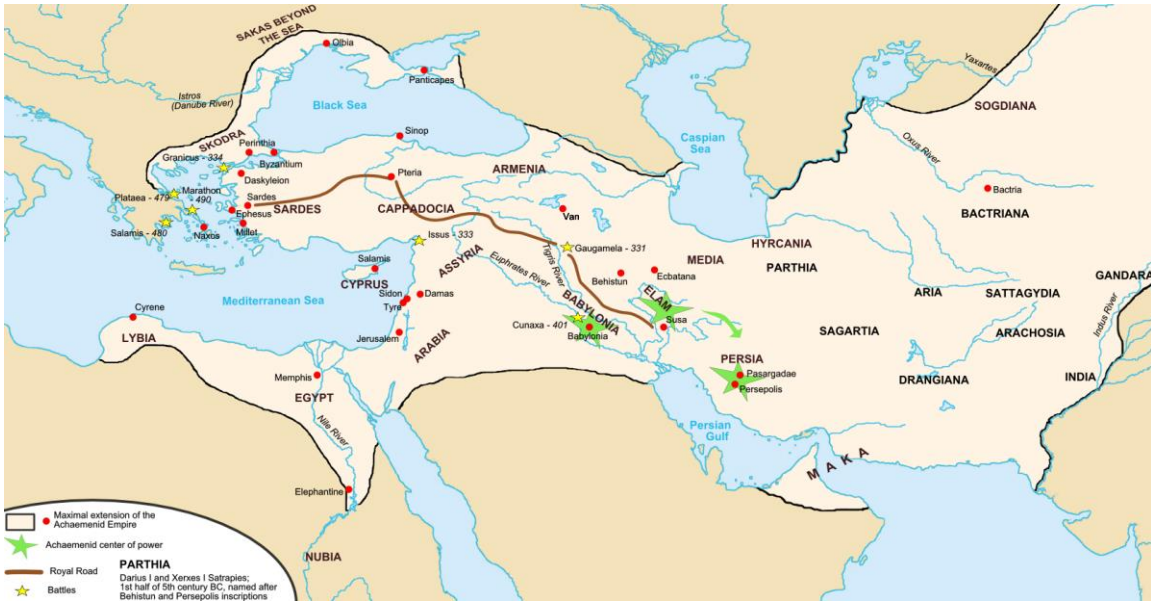
Behistun Yazıtı, I. Darius hükümdarlığı sırasında sırasıyla Hemedan ve Babil kentleri (Medya ve Babilya'nın başkentleri) arasındaki bir yol boyunca oyulmuştur. Yazıt, Pers krallarının tarihini üç dilde kaydetmiştir: Elam dili, Babil dili, ve Eski Farsça. Görsel Hakları: [Haral603](https://www.haral603.com), herkese açık kullanım.

Yazıtın üç dilde yazılması bize Pers İmparatorluğu'nun bileşimi hakkında ne anlatıyor?

Tamamen yeni bir şehir inşa etmenin yanı sıra, Darius ayrıca mevcut birçok şehri onarım ve inşa ile iyileştirmeye çalıştı. Ticareti kolaylaştırmak için Nil Nehri ve Kızıl Deniz arasında bir kanal kazılmasını öngören iddialı bir proje

de buna dahildi. Tüm bu gelişmeler, imparatorluğun genişlemesi sonucunda artan servet sayesinde mümkün oldu.

Darius'un hüküm sürdüğü sırada **Kral Yolu** tamamlandı —batıda Sardes'ten doğuda Susa'ya giden bir ana yol, haritada görebilirsiniz. Darius, satrapların emirlerini yerine getirdiklerinden emin olmak ve isyan edileceğine dair işaretleri önceden belirlemek için bir casus ağı kurdu. Kral Yolu boyunca haberciler ve atlardan oluşan bir sistem kuruldu; böylece Darius ile başkaları arasında gidip gelen bilgiler hızlıca taşınabildi. Kara taşımacılığının pahalı ve tehlikeli olduğu bir çağda, bu yol tüccarlara nispeten güvenli ve verimli bir güzergah sunmuştur.

Kral Yolu.

Kral Yolu ticareti nasıl kolaylaştırdı? Kralın imparatorluğu yönetmesine nasıl yardım etti?

Ahameniş Gücünü Kaybediyor

MÖ 499 yılında, günümüzde Türkiye'nin batısında bulunan İyonya'daki Yunan şehir devletleri Ahameniş egemenliğine karşı ayaklandı (yukarıdaki haritada Sardes yakınlarındaki kıyı şeridindeki kırmızı noktalar bu devletleri

gösteriyor). Yunanistan'daki şehir devletleri bu ayaklanmaları desteklemiştir. Bunun sonucunda ise Persliler misilleme yaparak Yunanistan'a akınlar düzenlemiştir.

MÖ 490 yılında Darius ordusu, Maraton Savaşı'nda Yunanlılar tarafından ünlü bir şekilde yenilgiye uğradı. Darius'un oğlu **Serhas**, MÖ 480 ve 479 yılları arasında daha başarılıydı, ancak nihayetinde Yunanlıları da bastırmayı başaramadı.

Serhas'ın Yunanlıları yenememesi, Ahameniş'in genişlemesinin sonunu getirdi. Bunu takip eden yüz elli yıl boyunca, Ahameniş kralları vergileri arttırdı ve Yunanistan'a askeri istilalardan ziyade ekonomik ve siyasi stratejilerle müdahale etmeye devam etti. Genişlemenin sona ermesiyle, bölgesel yöneticiler Ahameniş kontrolünden kaçmak için daha fazla girişimde bulundu; çünkü imparatorluk içindeki farklı grupların çoğu artık imparatorluğun bir parçası olarak kalmak için bir neden göremiyordu.

MÖ 334'te, Makedonyalı İskender Pers İmparatorluğu'nu işgal etti ve MÖ 330'da Pers kralı Darius III öldü—generallerinden biri tarafından öldürüldü. İskender Pers tahtında hak iddia etti. Aynı zamanda, devasa imparatorluğunu kolayca idare edebilmek için ele geçirdiği şehirlerin yetkililerini ve kurumlarını yerlerinde bıraktı. Ölümünden sonra, generallerinden biri olan **Seleukos** bir zamanlar Ahameniş İmparatorluğu'na ait olan toprakların çoğunun kontrolünü ele geçirdi.